

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

İçindekiler Tablosu

<u>Rumeli</u>	2
<u>Rumeli’de Türklerin İlk Yerleşmesi</u>	2
<u>Rumeli’de Yollar ve Osmanlı Devleti’nin Fetih Yönleri</u>	2
<u>Osmanlı Devleti’nin Rumeli’de Uyguladığı Fetih ve İskan Siyaseti</u>	3
<u>Rumeli’nin İskanı</u>	4
<u>Rumeli’ye İlk Yerleştirilenler</u>	5
<u>Rumeli’de Yerleşmeyi Kolaylaştıran Diğer Faktörler</u>	6
<u>Saruhan İlinden Sağ Kol’a Göç ve Sürgünler</u>	7
<u>Yıldırım Bayezid’in Sürgün Emri ve Uygulanması</u>	8
<u>Sağ Kol’da Sürgün Zeameti</u>	8
<u>Saruhan Köylerinden Sağ Kol’a İskan</u>	10
<u>A. Baba, Dede ve Şeyhlerin Adını Taşıyan Köyler</u>	10
<u>B. Saruhan İli Yönetici ve Aşiretlerinin Adları</u>	12
<u>C. Su Kaynaklarına Göre Adlandırılan Köyler</u>	13
<u>Sonuç</u>	13
<u>Dipnotlar</u>	15

Doç. Dr. Halime DOĞRU

Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi / Türkiye

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

Rumeli

İslam dünyası, Osmanlılardan önce Roma İmparatorluğu'nun ülkesini Bilâd-ı Rum veya Memleketü'l Rum olarak tanıyordu. Selçuklularla birlikte Türk hakimiyetine geçen Anadolu'da Rum ismi vaktiyle Bizans idaresinde bulunmuş olan Anadolu'yu gösteren coğrafi terim olarak kullanılır oldu.¹ XII. yüzyıldan itibaren Anadolu'dan geçen Batılı gezginler Anadolu'ya; Turquemenie veya Turquie, Bizans İmparatorluğu'na tabii yerlere Romanie veya Romania demeye başladılar.² Kısa süre sonra bu kavram Balkan Yarımadası'nın tamamı için kullanılır oldu. Osmanlılar, Bizans'dan fethettikleri Balkan Yarımadası toprakları için Romania'dan esinlenerek Rum-ili adını kullanmağa başladılar. Rum adı eski anlamını korudu ve coğrafi ad olarak devam etti.³

Katip Çelebi, Cihannüma adlı eserinde, İstanbul boğazının kuzey ve batısında bulunan yerlerin "Rum-ili" unvanı ile şöhret bulduğunu bildirmektedir.⁴ Bu tanım başlangıçtan itibaren coğrafi bölge adı olarak kullanıldığı gibi, idari taksimatta da genişliği gittikçe büyüyen idari bir birimi ifade etmiştir.

Süleyman Paşa, Bizans'a yardım amacıyla Trakya'ya geçtiği andan itibaren Rumeli, Türkler için çok önemli oldu. I. Murad (1360-1389), 1362'de Edirne'nin fethinden sonra Rumeli Beylerbeyliği'ni oluşturarak Lala Şahin Paşa'yı Beylerbeyi atadı. Rumeli Beylerbeyliği kuruluşunda idari olmaktan ziyade askeri bir kimliğe sahipti ve Rumeli toprakları Osmanlı sınırlarının dışında kalıncaya kadar ayrıcalıklı statüsünü korudu, daima Anadolu Beylerbeyliği'nden önde geldi.⁵

Rumeli'de Türklerin İlk Yerleşmesi

Çeşitli Türk kavimleri Kuzey Karadeniz steplerinden gelip VI. yüzyıldan itibaren Balkan Yarımadası'na yerleşmişlerdir. Fakat Bizans'ın dini baskısı ve önceden yerleşik hayata geçmiş olan Slavlarla karışmaları sonucu ortadan kaybolmuşlardır.⁶

Türklerin güneyden gelip Kuzeydoğu Bulgaristan'da yerleşmesi Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus'un (1238-1278) Dobruca'daki⁷ sürgün hayatıyla yakından bağlantılıdır.⁸ Sultana bağlılığı devam eden çok sayıda Türkmen Anadolu'dan gelip Dobruca'ya yerleşti. Türkmenlerin bölgeye gelişi ile ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bunların odak noktasında daima Sarı Saltuk⁹ yer almaktadır. Sarı Saltuk, manevi olarak kendisine bağlı olan kalabalık sayıdaki Türkmen nüfusla birlikte Rumeli'ye gelmiş ve burayı yurt edinmiştir.

Sarı Saltuk'un Dobruca'daki faaliyeti ve faaliyet alanıyla ilgili en geniş popüler bilgi Evliya Çelebi Seyahatname'sinde bulunmaktadır.¹⁰ Seyahatname'de Evliya Çelebi sık sık gerçeklerle efsaneleri birbirine karıştırmıştır.

Yazıcızade Ali, II. Murad'a ithaf ettiği Tarih-i Âl-i Selçuk'da, Rumeli'ye giden göçmenlerin bir kısmının Halil Ece ile birlikte Karesi iline¹¹ geri döndüklerini, kalanların ise Sarı Saltuk'un etrafında toplandıklarını kaydetmiştir.¹²

Rumeli'de Yollar ve Osmanlı Devleti'nin Fetih Yönleri

Rumeli'ye geçen Süleyman Paşa buradaki ana yollar boyunca akınlar yapmağa

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

başlamıştı. Osmanlı kuvvetleri batıya, kuzeybatıya ve kuzeydoğuya doğru ilerlerken Romalıların yaptırdığı ve daha sonra da Bizans'ın kullandığı yollardan yararlandılar. Bu yollar Sol Kol (Via Egnatia-canib-i yesar), Orta Kol (Via Militaris-tarik-i evsat) ve Sağ Kol (Kırım-Karadeniz ticaret yolu)¹³ olarak biliniyordu.

Sol kol; İpsala, Gümölcine, Serez, Karaferiye ve oradan ikiye ayrılıp Tırhala ve Üsküp'e ulaşıyordu.¹⁴ Orta kol; Çirmen, Zağara, Filibe ve oradan ikiye ayrılıyordu. Birinci yol Sofya üzerinden Niş ve Belgrat'a ulaşıyor, ikinci kol Köstendil üzerinden Üsküp'e bağlanıyordu.

Sağ kola¹⁵ gelince; Bu yol Trakya'dan başlayarak Kırklareli üzerinden kuzeye doğru devam ediyor, Edirne'den gelen yolla birleşip Tunca vadisini takip ederek Istrancaların ve Balkan Dağlarının doğal geçitlerinden geçmek suretiyle Karadeniz'e paralel olarak Tuna nehrine kadar ulaşıyordu. Yol büyük merkezlere ulaşacak şekilde bazı yerlerde ikiye ayrılarak devam ediyordu. Pravadi'dan batıya giden yol Tırnovo ve Niğbolu'ya ulaşıyor, asıl yol kuzeye doğru devam ediyor ve Dobruca'dan geçip Babadağ'a geldikten sonra Tuna nehrini geçiyordu. Tekrar ikiye ayrılan yolun doğuya doğru devam eden kolu Kırım'a gidiyor, diğeri Yaş üzerinden Kuzey Denizi'ne kadar ulaşıyordu.

Sağ kol, askeri anlamda orta kol kadar faal olmamasına rağmen önemini daima korudu. Bu koldan yapılan akınlar Mihal oğullarının denetiminde bulunuyordu.¹⁶ İstanbul'a buğday, et ve tuz sağlayan merkezlerin yoğunluğu bu güzergahta idi. Buğday ve kesimlik hayvanların kara yolu veya denizyolu ile başkente ulaştırılması bu yolun önemini artırıyordu.¹⁷ Köstence, Varna, Burgaz, Mesembria gibi sağ kolun önemli limanlarından her türlü üretim başkente ulaştırılıyordu.

Fetihler tamamlanınca uclarda idari, askeri ve stratejik anlamda çeşitli konular göz önünde bulundurularak Sancak teşkilatı kuruldu. Sancaklar askeri ve idari birim olarak Rumeli beylerbeyliğinin yönetiminde toplandı.¹⁸

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Uyguladığı Fetih ve İskan Siyaseti

Osmanlı Devleti, Rumeli'ye geçtiği andan itibaren yerli halkla iyi geçinme politikası uygulamış, "istimalet" vererek yerli halkın Osmanlı'ya meyletmesini sağlamıştır.¹⁹ Prof. Dr. Halil İnalcık'ın tespitine göre Osmanlı padişahları bürokraside de bu prensibi uygulamış "Reaya fukarası"nı "zi-kudret ekabire karşı" korumuşlardır.²⁰ Özellikle Balkanlar'ın fethinde "Toprak ve reaya sultanındır" prensibini ilan ederek yerli feodallere karşı toprağı ve köylü emeğini; devlet veya tımar rejiminin garantisi altına sokmuşlar, yerel feodallerin yerine merkezi imparatorluk rejimini ihya etmişlerdir. Balkan tarihçilerinden N. İorga; anarşiden bıkmış olan köylülerin Osmanlı'nın merkeziyetçi yapısını uygun bulduklarını ve benimsediklerini kaydetmiştir.²¹

Osmanlıların Balkanlar'da görünmesi ile birlikte Ortodoks halk Papalıkla Macar Krallarının Katoliklik propagandasından ve mezhep değiştirmek için yaptıkları baskıdan kurtulmuştur. Devlet, halkın yanı sıra Ortodoks kilisesine karşı da koruyucu bir politika gütmüş, Ortodoks kilisesinin bütün ayrıcalıklarını ve hiyerarşisini aynen tanımıştır. Kilise gibi manastırların ayrıcalıklarını, bağışlıklarını Hristiyan devletler döneminde nasılsa o biçimde bırakmış,²² Balkanlar'da Hristiyan dinini yok etmek isteyen tutucu bir davranış içine girmemiştir. Hatta Yıldırım Bayezid Balkan halklarından sağladığı askerlere Anadolu Beyliklerine, Ankara savaşında Timur'a karşı ordusunun içinde yer vermiştir.²³

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

P. Wittek; kuruluşta Osmanlı Devleti'nin bir Uç Gazi Devleti karakteri taşıdığı ve bu özelliğinin ön plana çıkarılması gerektiği üzerinde durmaktadır. Ayrıca Uç kültürünün önemli olduğunu, Osmanlı'nın bunu çok iyi uygulayarak fethedilen yerlerde halka hoş görülme davranarak onları kazanmayı başardığını belirtmektedir. Bu yaklaşım Anadolu'da ve Rumeli'de kültürün sürekliliğini sağlamıştır. P. Wittek özellikle Rumeli'de bu yaklaşımın çok yararlı olduğunu, bazı kale ve şehirlerin zorluk çıkarmadan teslim olduğunu yazmıştır.²⁴ Diğer taraftan P. Wittek, Hristiyan halkın din değiştirmeye zorlanmamış olmasında, cizye gelirinin ortadan kalkacağı için mali bir kaygı duyulmuş olabileceğini ve bu yöntemle gayrimüslimlerin idari kadrolarda yer almamasının sağlandığını düşünmüş, ancak devşirme metodu içinde yetiştirilen Hristiyan çocuklarının dikey aşama ile devlet hizmetinde en üst makama kadar gelebilmeleri sayesinde bunun dengelendiğini görmüştür.²⁵

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da yayılmasında başka faktörler de bulunmaktadır. Devlet köylünün yanı sıra eski Rum, Sırp, Bulgar ve Arnavut feodal beylerini devlet hizmetine alarak kazanma yönüne gitmiş, onlara karşılıklı güvene dayanan görevler vermiştir. Voynuk, Martolos, Eflak (ve diğerleri...) gibi geri hizmet kurumları içinde hatta tımar sistemi içinde yer almışlar, vergi muafiyeti elde etmişlerdir.²⁶

Rumeli'nin İskanı

Osmanlı Devleti, fethettiği topraklarda sömürge siyaseti takip etmediği için fetihden kısa bir süre sonra Balkan Yarımadası'nın iskanına öncelik verdi. Gelenlerin çoğunun gayesi Rumeli'yi yurt edinmekti.

Anadolu'da olduğu gibi Balkanlar'da da Türkleşme ve İslamlaşma, birbirine paralel yürüdü. Ancak Anadolu'nun Türkler tarafından iskanı ile Rumeli'nin iskanı arasında önemli bir fark olduğu görülmektedir.

Anadolu'ya gelenler; Moğol baskısı sonucu göç eden Türkmenlerdir. Aşiret reislerinin yönetiminde güvenli ortam bulabilmek amacıyla daha batıya gitmişler ve Anadolu'nun her tarafında yerleşmişlerdir. Buna rağmen XV ve XVI. yüzyıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türk nüfusun Batı Anadolu'dan çok daha az olduğu bilinmektedir.²⁷

Anadolu'nun fethiyle birlikte dalgalar halinde Anadolu'ya gelen göçmenler önceki yaşam koşullarına uygun olarak göçebe, yerleşik ve kent yaşamını genellikle kendileri seçmişlerdi. Selçuklu Devleti gelen göçmenleri uçlara iskan edebilmişse de karşılığında onlardan ülkenin sınırlarını savunma ve koruma görevi istemiştir. Uçlara gönderilen konar göçerler çok sıkı takip edilmesine rağmen bir türlü denetim altına alınamamış, göçerler daima devlete problem yaratmıştır.²⁸ Anadolu Selçuklu Devleti; siyasi zafiyeti nedeniyle XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kalabalık gruplar halinde gelen göçmenleri iskan edemeyecek hale gelmiştir. Buna rağmen aşiret reisleri ve gaziler Anadolu'yu yurt edinip yerleşme amacı güttükleri için kendileri güvencede hissettikleri yerlere konmuşlardır. Nitekim bir süre sonra Selçuklu iktidarının zayıflaması ve Moğol istilasına nedeniyle Türkmen Beylikleri ayrı ayrı bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi.²⁹

Rumeli'deki yerleşme Anadolu'dakinden farklı olarak daima devletin benimsediği resmi iskan politikasına uygun olarak gelişmiştir. Osmanlı'nın Rumeli'deki iskan politikasında, Ortaçağ'da yaygın olan bir görüşün izleri bulunmaktadır. Buna göre devlet, fethettiği topraklara Anadolu'dan nüfus getirip yerleştirmiş, bölge halkını da kolayca denetim altında

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

tutabilmek amacıyla başka yere nakletmiştir. Fethedilen topraklarda, ayaklanma potansiyeli olarak görünen kitlelere dikkat edilmiş, onlar Türk nüfusun yoğun olduğu yerlere taşınıp iskan edilmiştir.

Osmanlı Devleti, Rumeli'nin iskanı konusunda çok dikkatli davranmış ve iskan politikasını hassasiyetle uygulamıştır. Devlet, Anadolu'da hayvanlarına otlatmak için mevsime göre yer değiştiren konar göçerlere iskan konusunda öncelik vermeyi tercih etmiştir.³⁰ Böylece miri arazi haline getirilmiş olan Rumeli'de, konar göçerlerin toprağa bağlanması, askeri sınıfa dahil olmaları, Rumeli'de nüfus ve tımarlı sipahi sayısının artırılması aynı anda sağlanmış oluyordu.

Rumeli'ye İlk Yerleştirilenler

Rumeli'nin iskanına öncülük edenler; Çandarlı Ali Paşa ile birlikte sağ kolun fethine katılan gaziler, aşiret reisleri, aşiret mensupları, Anadolu yayaları,³¹ akıncılar, dervişler ve tımarlı sipahilerdi. İskan konusu ön plana alınarak incelendiğinde ilk seferin aynı zamanda bir keşif ve yurt arama seferi olduğu görülmektedir. 1388 yılında I. Murad, askeri anlamda kuzey ve kuzeydoğu Bulgaristan'ın tamamını denetim altına almış olmasına rağmen idari yönden bir işlem yapmamıştı. Rumeli'nin iskan politikası Yıldırım Bayezid döneminde sancak teşkilatı kurulduktan sonra uygulamaya konuldu.

Bayezid hakimiyetini fiilen hissettirebilmek için iskan siyasetini bütün Osmanlı ülkesinde uygulamıştı. Örneğin, İstanbul kuşatmasını kaldırırken yaptığı anlaşmanın maddeleri arasında Sirkeci'de bir Türk mahallesinin kurulması ve Kadı atanması bulunuyordu. Nitekim kısa süre sonra Göynük ve Tarakçı Yenicesi halkından İstanbul'a göçer evler nakledilmişti.

XIV. yüzyılda gaziler ve aşiret reisleri, Rumeli seferlerine katılırken kahraman olarak ün yapmanın yanı sıra ekonomik güç elde etmeyi de arzu ediyorlardı. Osmanlı'ya tabi beyliklere mensup olanlar da Gaza ve ganimet niyetiyle gelenlerin arasında bulunuyordu.³² Gelenlerin arasında yerleşmeyi tercih edenler de vardı.³³

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkin olan gaza politikası Rumeli'nin fethinde de devam etti. Aşiret reislerinin, aşiret üyeleri üzerindeki gücü onların toplu olarak hareket etmesini kolaylaştırıyordu. İslamiyet'i benimsemiş olan Türkmen gaziler kahramanlık ve ekonomik koşulların bir araya geldiği yaşam biçimi içinde, Osmanlı Devleti'ne hizmet ederken Rumeli'nin fethi ve iskanını da kolaylaştırıyorlardı. Seferlerde başarılı olan gaziler tımar sahibi olup devlete daha fazla ve sürekli hizmet etmeyi umuyorlardı. Nitekim pek çoğu bu emeline ulaştı. Aşiret reisleri ve onlara bağlı olanlar dirlik sahibi olarak fethedilen topraklara yerleştiler.

Aynı tarihlerde Anadolu'da bulunan diğer Türkmen Beylikleri gaza ve cihadı ön plana çıkarırken siyasal, sosyal ve ekonomik güç kazanmanın peşindeydiler. Ancak Türkmen Beylikleri Müslüman komşularına karşı cihad açma şansına sahip olmadıkları için Osmanlı Devleti'nin başarısına ulaşamadılar.

Rumeli'nin fethinde hizmeti çok büyük olan akıncılar yerleşme konusunda da öncülük etmişlerdir. Akıncı beylerinden olan Timurtaş Paşa-oğlu Yahşi Bey, Paşa Yiğit, Yancı Bey, Kutlu Boğa sefer esnasında Çandarlı Ali Paşa'nın en büyük yardımcıları olmuşlardır. Akıncılar arasında Rumeli'de hizmet etmek için "İl ve boy" halinde karşı yakaya geçerek yerleşenlerin sayısı bir hayli fazlaydı. Bunlar bağlı oldukları Akıncı beyleri ile birlikte

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

hareket ediyor onlara ayrılan yörelere yerleşiyorlardı. Rumeli'nin ücra yerlerinde Paşayiğit, Korkud, Mihaloğlu gibi akıncı gazilerin adına kurulan köyler bunu göstermektedir.

Anadolu Yaya Sancakbeyi Saruca Paşa, ona bağlı yaya başlarından Kara Mukbil, Pazarlı Togan, İncecük Balaban, Müstecap, Papas oğlu Şahin, Kutluca, Lala Şahin 1388'de Çandarlı Ali Paşa'nın seferine katılmışlar,³⁴ yayalarını birlikte götürmüşlerdi.³⁵ Yaya başılar, Aşiret reisleri ve birlikte gelenler toplu halde hareket etmişler, yerleştikleri yeni çevrede yalnızlık duygusu yaşamamışlardır.

Orduyla birlikte hareket eden çeşitli tarikatlara mensup şeyh ve dervişlerin cesaret verici ve olumlu davranışları yeni toprakların benimsenmesinde gazilerin ve göçmenlerin üzerindeki etkisi çok büyük olmuştur. Şeyh ve dervişler daha Süleyman Paşa ile Rumeli'ye geçişlerinden itibaren yol kavşaklarına, derbentlere ve iskana uygun yerlere yerleşerek zaviyeler kurmuşlar, çevrelerini şenlendirmişlerdir.³⁶

Rumeli'de Yerleşmeyi Kolaylaştıran Diğer Faktörler

Ali Paşa, Kuzeydoğu Bulgaristan'da fetih hareketine devam ederken gaziler burada Türkçe konuşan, oldukça kalabalık bir Müslüman ve Hristiyan nüfusla karşılaştılar. Bunların başında, hemen hemen bir yüzyıl önce Sarı Saltuk önderliğinde gelip bölgeye yerleşmiş olan Türkmen nüfus bulunuyordu.³⁷ Aşiret reisleri ve aşiret üyelerinin Hacı Bektaş'a ve Sarı Saltuk'a yakınlık duyması nedeniyle yeni gelenlerle yerleşik nüfus kolaylıkla bütünleşti.

Diğer taraftan, o tarihte yıkılmış olan Altınordu Devleti'ne mensup olan Müslüman ahali henüz Kuzeydoğu Bulgaristan'dan ayrılmamıştı. Altınordu halkının aynı bölgede oturması da Dobruca'nın fethini ve iskanını kolaylaştırıyordu. Ayrıca Kuzeydoğu Bulgaristan'da yaşayan ve Hristiyanlaşmış olan Kuman, Kıpçak ve Gagauzların³⁸ aynı dili konuştuklarına şahit oldular. Onlar da Hristiyan olmalarına rağmen Anadolu'dan gelen Türkmenler gibi şamani inanç motiflerini henüz terk etmemişlerdi. Bu nedenle aralarında kolayca iletişim kurabildiler. Bu suretle toplumların bir arada yaşaması kolaylaşmış devletin iskan politikası ilk aşamada başarıya ulaşmış oluyordu.³⁹

Daha önce belirtildiği gibi Sarı Saltuk Dobruca'da oturan bütün Türk toplumları tarafından aziz kabul ediliyordu. İbn-i Batuta bu durumu gözlemiş ve eleştirel bir dille ifade etmiştir. Arap gezgin 1328 yılında Babadağ'da türbesini ziyaret ettiği Sarı Saltuk'un İslamiyet'e hizmetinden ve kerametlerinden söz etmiş, ancak bunların bazılarının şeriata uygun olmadığını belirtmeden geçememiştir.⁴⁰

Bizans ve Balkan Yarımadası'nın siyasi ve sosyal durumu Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki iskan siyasetine yardımcı olmuştur. XIV. yüzyılda Balkanlar'da güçlü, merkezi bir devlet bulunmuyordu. Sırp ve Bulgar Devletleri parçalandığı için başka güçlerin istekleri aynı yerde odaklanıyordu ve Balkanlar'a sahip olmak istiyorlardı.

Batı kilisesi ile eskiden beri anlaşamayan doğu kilisesi, siyasi iktidarının yanı sıra dini iktidarını da kaybediyordu. İki kilise arasında düşmanlık hızla artıyordu. İtalyan şairi ve hümanist Pétrarque (1304-1380) Papa Urbain V'e (1362-1380) yazdığı bir mektupta "Türkler yani Osmanlılar sadece düşmandırlar, Rafizi Rumlar ise düşmanlardan daha beterdir. Osmanlılar bize karşı o kadar kin beslemezler, çünkü bizden o kadar korkmazlar, Halbuki Rumlar bütün ruhları ile bizden korkar ve nefret ederler" diyordu.⁴¹ Bu fikrin siyasi

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

temsilcisi olarak Katolik Macar Kralı siyasi ve dini olarak Balkanlar'da yayılmak istiyordu. Halk, dini baskıdan uzak yaşayabilmek için Balkan Yarımadası'nın kuzeydoğusundaki boş ve tehlikeden uzak yerlere göç etti.⁴² Nitekim bu ortamda Ortodoks olan yerli ahali Osmanlı akınlarına tepki göstermiyor, onları kurtarıcı gibi görüyordu. Machiel Kiel, Constantin Jiricek'e dayanarak, Osmanlıların kesin fethinden sonra bölgenin huzura kavuştuğunu belirtmektedir.⁴³

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de takip ettiği iskan siyaseti daha başlangıçtan itibaren bir yağma hareketi olmayıp yerleşmek ve yurt edinmek amacını taşıyordu. Bu siyaset, geleceğe dönük bir yerleşme yoğunluğu taşıdığı için başarılı olmuştur. Göçmenler Rumeli'ye yurt edinmek üzere geldiklerinden geri dönmeyi düşünmüyorlardı. Süleyman Paşa, Gazi Fazıl Ece, Yakub Ece gibi Rumeli fatihlerinin mezarlarının Gelibolu Yarımadası'nda olması da onların Rumeli'de yerleşmesini manevi olarak kolaylaştırıyordu.

Saruhan İlinden Sağ Kol'a Göç ve Sürgünler

Osmanlı padişahları ve devlet adamları Anadolu'nun insan kaynağını çok iyi tanıyorlardı. Öncelikle, hareket yeteneği yüksek olan göçerleri ele aldılar. Toplumun huzuru bakımından bu karar son derece önemliydi. Sipahi, yaya, müselleme, vakıf gibi bir kuruma bağlı olan ve vergisini ödeyen yerleşik nüfusun hukuki durumu değiştirilmedi. Batı Anadolu'da kalabalık olan Yürük grupları arasında ilk göçürülenler Karesi Bölgesi'nde konaklayanlar oldu. Bunlar daha sonra Süleyman Paşa tarafından Gelibolu'ya iskan edilmişlerdi⁴⁴ (1356-1357). 1374-75 yıllarında Lala Şahin Paşa Drama, Serez ve Karaferya'yı fethettikten sonra Saruhan' daki göçerlerin bir kısmı buraya nakledildi.⁴⁵

Yıldırım Bayezid, Batı Anadolu harekati sırasında (1390) Saruhan Beyliği'ni Osmanlı topraklarına dahil etti.⁴⁶ Padişah buradaki nüfus yoğunluğunu azaltmak ve fethedilen bölgenin nüfusunun yerini değiştirmek geleneğine uyarak Saruhan bölgesinde oturan Yürükleri Rumeli'ye geçirdi.⁴⁷ Bu durumda Saruhan ili, Karesi'den sonra göç veren ikinci bölge oldu.

Osmanlı Devleti, Türkmen Beyliklerinin topraklarını fethettikçe beylik mensubu olan yerleşik ve göçerlerle önemli sorunlar yaşamıştır. Bunlar kendi beylerinden uzaklaşmak istememişler, Osmanlı'yı benimsememişlerdir. Bu durum daha sonraki yüzyıllarda da devam etmiş, her biri Saruhanlı, Dülkadirli, Karamanlı olarak kalmaya devam etmiştir. Bu nedenle Osmanlı sınırları içinde yer almalarına rağmen Batı Anadolu'daki Türkmen Beyliklerinin topraklarında oturan halk bir süre sonra Osmanlı Devleti için sorun olmuş ve bu durum devam etmiştir. Çok yoğun biçimde göçebe nüfus barındıran bölgede aşiret geleneği hakimdi ve aşiret mensupları merkezi otoriteyi kabul etmek yerine kendi aşiret reislerinin sözlerinden dışarı çıkmak istemiyorlardı. Yıldırım Bayezid, göçerleri verimli ve geniş Rumeli topraklarına göndererek çözüm üretmek istedi. Devlet, Osmanlı hizmetine girmiş olan Anadolu Beylikleri yöneticilerini de Rumeli'de çeşitli görevlere tayin ederek bir taraftan onları onurlandırmış diğer taraftan eski hakimiyet alanlarından uzaklaştırmış oldu.⁴⁸ Anadolu'da Türkmen Beylikleri Osmanlı sınırına dahil olduktan sonra uyum sağlayamayan beylik halkı zaman zaman Rumeli'ye geçirilerek iskan edildi.

Kronikler, genellikle Saruhan'dan sol kola yapılan göçlerden söz etmekte, sağ kola yapılan göçlerin üzerinde durmamaktadır. Sağ koldaki iskan hareketi daha Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Paşa ve Kara Timurtaş Paşa'nın askeri faaliyeti sırasında başlamıştı. Buna rağmen Saruhan ilinden sağ kola göç ancak Osmanlı Devleti Saruhan Beyliği'ne⁴⁹ sahip olduktan

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

sonra yoğun şekilde gerçekleşti. Önce gelenler daha ziyade askeri faaliyet içinde yer almış olan beylik mensuplarıydı.

Yıldırım Bayezid'in Sürgün Emri ve Uygulanması

Yıldırım Bayezid 1390 yılında Saruhan ilini topraklarına ilave ettikten sonra oğlu Şehzade Ertuğrul'u buraya Sancakbeyi tayin etti. Saruhan bölgesi; göçerlerin çok yoğun yaşadığı bölge olması, aşiretlerin otorite tanımaz olması, öte yandan tuz yasağına uymamaları Yıldırım Bayezid'in yeni fethettiği bölge halkı için sürgün kararı almasına neden oldu. Babasının emri ile Sancakbeyi olan Şehzade Ertuğrul Çelebi sürgün uygulamasını başlattı. Kroniklerde verilen bilgiye göre Şehzade Ertuğrul; "Kavmin ulusu Paşa Yiğit Bey"⁵⁰ başkanlığında göçerleri Filibe yöresine gönderdi.

Aşık Paşa-zade sürgün olayının onur kırıcı olduğunu, ancak bir yerin imarı ve mamur hale gelmesi için bu yöntemin padişahlar tarafından uygulandığını hüznü bir ifade ile anlatmıştır.

*Kanundur padişahlar sürgün ede
Ki yani bir dahi El mamur ede,
Ve gerçe incünür halk ol seferden
Bu tanrı takdiridir dahi ne de,
Gözetsen takdiri hoş muti olsa
Olur rahat ki ol nasibüm ede.*⁵¹

Şehzade Ertuğrul'un vefatından sonra Saruhan sancakbeyi olan⁵² Şehzade Süleyman zamanında da Saruhan ilinden Rumeli'ye sürgün⁵³ şeklinde büyük çaplı göç hareketi gerçekleşti. "Göçer evler" bizzat Yıldırım Bayezid'in emri ile şehzade tarafından gönderiliyordu. Sürgün göçmenler bütün Rumeli'ye yerleştirildi.

Kroniklerde Sağ Kol'a yapılmış olan sürgün ve iskana değinilmemiş olmasına rağmen Rumeli'nin haritası sayılan bir Tapu Tahrir Defterinde⁵⁴ sürgünler hakkında geniş bilgi bulunmaktadır. Kanuni döneminde düzenlenmiş olan bu defterde Sağ Kol'da yer alan Aydos, Pravadi, Varna, Hacı- oğlu Pazarı kazalarında bulunan köylere Saruhan ilinden kaçır hane sürgünün yerleştirildiği kaydedilmiştir. Bu bilgi, Saruhan bölgesinden Sağ Kol'a da yoğun nüfus nakli olduğunun açık işaretidir.⁵⁵ Sürgünler genellikle 10 haneyi geçmeyen gruplar halinde yerleştirilmiştir. Bazı hallerde köy ve mezralara iskan edilenler birlikte yazılmış, bu durumda dahi iskan edilen hane sayısının toplam 14-15 haneyi geçmediği görülmektedir.⁵⁶ Saruhan ilinden ilk gönderilenler daha önce belirtildiği gibi ilk göçmenler disiplinsiz davranışları ve yörede uygulanan "tuz yasağına" karşı çıkan göçerlerdi.⁵⁷ Devlet bu yöntemle bir taraftan Batı Anadolu'daki nüfus yoğunluğunu azaltıp asayiş sağlarken öte yandan Rumeli'nin iskanı ve şenlendirilmesi işini gerçekleştirmiş oluyordu.⁵⁸

Sağ Kol'daki iskan yerleri toponimik olarak incelendiği zaman köylerin adlarının Saruhan'daki yerlerin adı, çeşitli su kaynakları ve şahıs adları ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Kara Murad Pınarı, Ak Kuyu, Osman Pınarı, Yunus Pınarı. gibi.⁵⁹

Sağ Kol'da Sürgün Zeameti

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

Adı geçen Tapu Tahrir Defterinde Sağ kola yapılan sürgünlerin hukuki statüsü ve uymaları gereken kanun maddeleri açıkça belirtilmiştir. Sağ kolun en büyük sancaklarından olan Silistre sancağının Pravadı kazasında 1025 sürgün hanesinin bağlı olduğu ayrı bir idari birim kurulmuştur. Burası “sürgünler zeameti” adı ile kayda geçirilmiştir.⁶⁰ Kayıta “Zeamet-i sürgünan ki, zikrolunan taife bundan evvel Anadolu’dan Dobruca’ya sürgün gelüb, çiftlüsünden on iki ve çiftsüzünden altışar akça ve yüz koyundan bir koyun vermek vaz’olunub sair avarrız-ı divaniyeden muaf ve müsellemler olalar, deyu defter-i köhnede mukayyed olunub ellerinde selatin-i maziyeden ve padişahımız Sultan Selim Şah e’azzallahü ensarehu hazretlerinden müteaddit hükümleri olduğu...” açıklanmıştır. Sürgünler prensip olarak aynı köyde yoğunlaşamayacağına göre çeşitli köylere dağıtılmış olmaları doğaldır. I. Selim (1512-1520) devrinde düzenlenmiş olan Silistre kanunnamesinde, sürgünlerin haklarının “benim sürgünümdür” diyerek Sürgün Subaşı tarafından korunacağı belirtilmiştir.⁶¹ Kanunnamede açıklandığına göre bir göçmenin sürgün taifesinden sayılabilmesi için Anadolu’dan gelmiş olması ve hakiki sürgünün akrabasından bulunması gerekiyordu. Rumeli’den gelenlerle kafir iken Müslüman olup sürgünlere katılanların sürgünlere tanınan haklardan yararlanmasına izin verilmiyordu. Sürgün akrabası olmayanların hangi tımarla yerleşmişse oradan ayrılması olanaksızdı. Açıkça görüldüğü gibi sürgün konusu tamamen devlet denetiminde bulunuyordu. Pravadı merkezli Sürgün Zaimliği’nin sorumlu kişisi Sürgün Subaşıydı.

Rumeli’nin iskanı XIV. yüzyılın ortasında başlamış, ancak kısa zamanda tamamlanamamıştır. Devlet iskanı önce Balkanlar’ı şenlendirmek amacıyla başlatmıştır. 1444 yılında Varna savaşından önce bölge Haçlı orduları tarafından tamamen yakılıp yağmalanmıştı. Türkler bölgeye yerleşeli henüz yarım yüzyıl bile olmamışken köylerini terk etmek zorunda kalmışlardı.⁶² Savaş bitip geri döndüklerinde köylerinin izini bile bulamamışlardı. Varna savaşını takip eden yıllarda Kuzeydoğu Bulgaristan’a yeniden nüfus nakline başlandı.

Daha sonraki yıllarda Anadolu’daki bazı ayaklanmaları bastırmak ve muhalif toplulukları dağıtmak, aynı hareketi tekrarlayacak nüveyi yok etmek amacı ile topluluklar sürgün şeklinde Rumeli’ye gönderildi. Uygulanan yöntem ne olursa olsun Kuzeydoğu Bulgaristan’ın kırsal kesiminde Türk nüfusun yoğunluğu artmıştır. Kentlerde Türklerin sayısı, oran olarak kırsal kesimin gerisinde kalmıştır.⁶³ En yoğun iskan bölgesi Dobruca ve Deliorman olmuştur.

II. Bayezid zamanında yapılan sayımda, takip eden yüzyıllardaki kayıtlarda veya XIX. yüzyılda yapılan nüfus sayımlarında özellikle Balkanlar’ın kuzeydoğusunda, Dobruca ve Deliorman’da bulunan köylerin tamamına yakınının Türkçe adlar taşıdığı görülmektedir. Tuna nehri ile Balkan Dağları arasına yerleştirilen ve geri hizmet kurumu olarak Yürükler yörede, Türk ve Müslüman nüfusun yoğunluğunu daha da arttırmıştır.

Rumeli’ye gelenlerin tamamı sürgün şeklinde gelmemiştir. Askeri bir hizmet olan Yürük Teşkilatı⁶⁴ için tayin edildikleri yerlere gelenler olduğu gibi çevre koşullarının değişmesi ile göç etmek zorunda kalanlar da olmuştur.⁶⁵ Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal ayaklanmaları,⁶⁶ Şahkulu Ayaklanması⁶⁷ ve Saruhan Bölgesi’nde suhte ve Celali olayları⁶⁸ sırasında da halk köyleri boşaltmıştı. Bunların arasında da Rumeli’ye göç edenler olmuştu. Bütün iskanlar ve Anadolu’dan Rumeli’ye doğru olan nüfus hareketi göz önüne alındığında Balkanlar’a Türk nüfusun iskanının sürekli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Vaktiyle Anadolu’ya gelen göçmenler Anadolu’yu garipler sığınağı, rahat yuvası, kimsesizlerin diyarı saymışlardı.⁶⁹ Şimdi göçmenler için Rumeli aynı anlamı taşıyordu.

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

Çandarlı Ali Paşa'nın seferinden sonra Sağ Kol'da askeri faaliyet tamamlanmış (1388), Çanakkale Boğazı'ndan Tuna nehrine kadar geniş ve bereketli topraklara sahip olunmuştu. Bu toprakların büyüklüğü Osmanlı'nın Anadolu topraklarından çok daha geniştir. Ancak boş alanların nüfuslandırılması gerekiyordu.

Saruhan Köylerinden Sağ Kol'a İskan

Sağ Kol'daki köyler incelendiğinde köy adlarının çoğunun Saruhan ilindekilerle aynı adı taşıdığı görülmektedir. Köy adlarını üç başlık altında toplamak mümkün olmaktadır. Birincisi Saruhan'dakilerle aynı baba, dede ve şeyhlerin adını taşıyanlar, ikincisi Saruhan Beyliği'nin ünlülerinin ve aşiretlerin adını taşıyanlar ve son olarak çevre koşullarından ve su kaynaklarından etkilenecek konulan adlardır.

A. Baba, Dede ve Şeyhlerin Adını Taşıyan Köyler

Pek çoğu unutulmuş veya bunlara Bulgarca ad verilmiş olmasına rağmen, halen Sağ kolda bulunan köy adları arasında baba, dede ve şeyhlere adanmış çok sayıda köy bulunmaktadır. Kozluca Baba, Hüssam Dede, Menteş Baba, Sindel Baba, Pir Can Baba bunlar arasında sayılabilir. Günümüzde hemen hemen hiçbir köyde tekke ve türbe izine tesadüf edilmemektedir. Tekke Kozluca gibi "tekke" adını korumuş olan köyler arasında bile, köylüler Tekke kelimesinin niçin korunmuş olduğu bilmemektedir.

Bu köyler için pek çok örnek bulunmaktadır. Bir kaza merkezi olan Kozluca,⁷⁰ Tavşan Kozluca⁷¹ ve Tekke Kozluca.⁷² Saruhan ilinde bulunan Kozluca Baba'ya manevi olarak adanmış yerleşim yerleriydi. Yoğun olarak Saruhanlıların iskan edildiği yerde; kaza merkezine beş ila on kilometre mesafede iki tane daha Kozluca köyünün bulunması Kozluca Baba ile manevi bağı olan yürüklerin yeni topraklarıyla daha kolay bütünleşmesini sağlamıştır.⁷³ Kutsal saydıkları ve geldikleri yerleri kesin olarak belirterek sürgün ve göçün yıpratıcı ve yalnızlık duygusundan kurtulmuşlardır. Anadolu ve Rumeli eyaletinde söz konusu kaza ve köylerden başka Kozluca Baba'ya adanmış çok sayıda köy bulunmaktadır.

Hüssam Dede köyüne ise Manisa'da Muradiye Camii vakıfları arasında bulunan Hüssam Dede köyünden gelenler yerleştirilmiştir.⁷⁴ Her iki köy de adını Hüssam Şah'tan almıştır. İskan tarihinde şeyhlerin önemini göstermesi bakımından son derece dikkat çekici bir örnektir.⁷⁵

Küçük Abdal tarafından kaleme alınan menakıbnameye göre Kalenderi şeyhlerinden olan Otman Baba'nın asıl adı Hüssam Şah'tır.⁷⁶ Menakıbnameye göre Otman Baba H. 780/1378 tarihinde doğmuştur. Bazılarının Gani Baba, Hüssam Dede de dedikleri Hüssam Şah H. 883/1478'de yüz yaşını geçtikten sonra ölmüş, öldükten sonra hilafet "İbrahim-i sani" de denilen Akyazılı Sultan'a geçmiştir.

Rivayete göre Otman Baba daha çok gençken, Timur'un Anadolu'yu istilas sırasında Anadolu'ya ayak basmış, Germiyan ve Saruhan⁷⁷ havalisinde uzun süre dolaşmış ve hatta II. Mehmed'in şehzadeliğindeki Manisa valiliği sırasında burada bulunmuştur. Yaz aylarında Gelibolu'dan Dobruca'ya kadar kasaba ve köylerde dolaşarak kurban topladığı bilinmektedir.⁷⁸ Otman Baba bazı yıllar kış aylarını Varna'daki zaviyesinde geçiriyordu. Bu zaviye; Hüssam Dede köyü ile komşu olan Batova köyünde bulunan ve daha sonra Akyazılı'nın adı ile anılacak olan zaviyedir.⁷⁹ Hüssam Dede ile ilgili bilgiler ışığında Anadolu'dan Rumeli'ye göç incelendiğinde, Rumeli'ye göçün XV. yüzyılın ikinci yarısında

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

da devam ettiği görülmektedir.

Hüssam Dede ile ilişkisi nedeniyle Akyazılı Sultan Tekkesi'ne değinmek gerekmektedir. Akyazılı Sultan Tekkesi, Kozluca kazasının Hüssam Baba köyüne sınır olan Üşenli köyünden geçen Botova nehrinin oluşturduğu vadinin yamacında yer almıştır.

Evliya Çelebi, 1652'de tekkeyi ziyaret ettiği⁸⁰ zaman menakıb'den yararlanarak Akyazılı Sultan'ın hayatı, kişiliği ve tekke hakkında geniş bilgi vermiştir. Akyazılı'nın Ahmed Yesevi'ye bağlı ve Hacı Bektaş Veli halifelerinden olduğunu, önce Bursa'ya daha sonra Rumeli'ye gittiğini belirtmiş, yüz yıl kadar yaşadktan sonra II. Murad zamanında öldüğünü kaydetmiştir.

Faziletname adındaki eserin sahibi Yemeni; Akyazılı'nın Kalenderi şeyhi Osman Baba'nın halifesi ve Hüssam Şah'ın halifesi olduğunu, kendisinin de Akyazılı Sultan'ın halifesi olduğunu yazmıştır. Yemeni'ye göre Gani Baba da denilen Hüssam Baba H. 883/1478'de halife olmuş, H. 901/1495'de vefat etmiş, ve hilafet "İbrahim-i sani" denilen Akyazılı Sultan'a geçmiştir. Yemeni bunları anlattığı şiirini H. 925/1519 yılında kaleme almıştır ve Akyazılı Sultan'ın "Kutb"⁸¹ olduğunu belirtmiştir.⁸²

Bir Bektaşî tekkesi olarak kurulan Akyazılı zaviyesinde, ışıkların sayısının artması üzerine Kanuni döneminde takibe alınmış, 1559 yılında teftiş edilerek rafızî ışıklara karşı tedbir alınması istenmiştir.⁸³ Yeniçeri ordusunun kaldırılmasından sonra, 1243/1827 yılında çıkarılmış olan bir irade ile Anadolu'da ve Rumeli'de ne kadar Bektaşî tekke ve zaviyesi varsa bunları yalnız türbelerinin bırakılmasını ve her türlü vakıf emlakinin devletleşmesi emredilmiştir.⁸⁴ Bunların aralarında bazıları Nakşibendi tarikatına dahil olduklarını ilan ederek otorite ile barışık yaşamayı seçmişlerdi.

Hüssam Dede köyü ile komşu olan Şüca köyüne gelince; köyde oturan yürükler Saruhanoğulları döneminden beri ayende ve ravendeye (gelene geçene) hizmet eden Şüca Baba Zaviyesi'ne bağlı bulunuyorlardı.⁸⁵

Şüca Baba'nın tasavvufi kimliği Hüssam Dede, Taptuk Dede ve Akyazılı ile paralellik göstermekte; Varna, Deliorman ve Dobruca için büyük önem taşımaktadır. Şüca Baba veya Menakıbnamesi'nde zikredildiği gibi Sultan varlığı, XV. yüzyılın bir hayli etkili olmuş Kalenderî şeyhlerindendir.⁸⁶ 1450'lerde kaleme alınmış bir de Velayetname-i Sultan Şücau'd-Din adında Menakıbnamesi bulunmaktadır. Buna göre Çelebi Mehmed ve II. Murad devirlerinde yaşamıştır. Fatih döneminde yaşamış olan ünlü Kalenderî şeyhi Otman Baba'nın Menakıbnamesi'nde de şeyhden söz edilmiştir.

Buna rağmen sözlü kaynaklardan bazıları onu çok daha eskilere götürerek Şücau'd-Din lakabından hareketle, 1240'daki Babai isyanının başı Şücau'd-Din Ebu'l-Baka Baba İlyas-ı Horasani ile özdeşleştirmektedir. Başka bir söyleneceye göre Sultan Şücau'd-Din, Seyyid Gazi Zaviyesi'nin yakınında bir yerde yaşamaya başlamış, burada zaviyesini açmış, halen adı Aslanbeyli olan köye adını vermiştir. Burada en tanınmış müridi Timurtaş Paşa olmuştur.⁸⁷ Bilgiler zaman olarak birbiri ile çelişmesine rağmen sözlü bilgiler Türkmenler arasında itibar görmüş ve saygı ile kuşaktan kuşağa nakledilmiştir.

Sultan Şücau'd-Din'in yalnız Kalenderî zümreleri içinde değil, ünlü gaziler arasında da saygı duyulan bir şeyh olmuştur. Timurtaş Paşa ve oğlu Ali Bey bunlar arasında bulunmakta hatta Aslan Beyli köyünde Timurtaş Paşa ile Şeyh Şücau'd-Din'in türbeleri yan

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

yana yapılmıştır. Velayetname'de şeyhin bir derviş gazi olarak zaman zaman gazilerle Rumeli gazalarına katıldığından söz edilmektedir. Hüssam Dede, Şüca, Taptık, Akyazılı (Üşenli-Batova) köylerinin bir birine çok yakın kurulmuş olması geleneğin devamını göstermektedir.

Taptık (Taptuk Baba) köyüne gelince Varna'ya bağlı olan köy halkı⁸⁸ yürük ve celep yazılmıştı.⁸⁹ Saruhan'da Taptık köyü bulunmamasına rağmen Saruhan'da Taptuk Baba adı sık sık kullanılmaktadır.⁹⁰

Bektaşî ananesine göre Taptuk Emre, Yunus Emre'nin şeyhidir. Her ikisi de Hacı Bektaş-ı Veli mürididir. Yunus Emre bir şiirinde tarikat şeceresini açıklarken şeyhinin Baba Taptık olduğunu söyler, Taptık ise Barak Baba'nın halifesidir. Barak Baba, Sarı Saltuk'un en sevdiği halifesidir.⁹¹ Anadolu'daki sünni-gayri sünni tasavvuf çevrelerini derinden etkileyen Yunus Emre; Taptuk Baba veya Baba Taptuk yanında yetişmiştir. Fuat Köprülü, Taptuk Emre'nin Babai çevreleri ile alakalı bulunması nedeni ile bir Türkmen Babası olduğunu belirtmiştir. Bu niteliği sebebiyle Taptuk Baba, Taptuk Emre adıyla XV. yüzyılda Kalenderilik kanalıyla Bektaşîlik geleneğine girmiştir.⁹²

Varna kazasındaki Pir Can Baba Zaviyesi'nin bulunduğu Doğuca köyü⁹³ yürük teşkilatına bağlıydı ve adını Saruhan'da Akhisar'a bağlı Doğuca köyünden almıştı.

Anadolu'da sıkça rastlanan Karyağdı Hatun adındaki kadın evliya burada da saygı ve sevgi görmüş adına kurulan zaviyenin etrafında bir köy oluşturulmuştur.⁹⁴ Karyağdı köyünde Naldöken yürükleri oturuyordu⁹⁵ Saruhan'da da yürüklerin oturduğu Gördes'in bir Karyağdı köyü bulunmaktadır.⁹⁶

Karyağdı, Anadolu'nun pek çok yerinde türbesi olan bir kadın evliyadır. Efsaneye göre genç bir kadın Ağustos ayında aşerdiği sırada kar yemek ister. Kuvvetle dilediği için geceleyin kar yağar. Kadın, bu kardan avuç avuç yer ve hastalanıp ölür. Karyağdı adını taşıyan türbelere genç ve hamile kadınlar adak adar, muratlarının yerine getirilmesini dilerler.

Sağ kolda Varna, Şumnu, Hacı-oğlu Pazarı, Deliorman ve Dobruca'ya yerleştirilen, göçerlerin ve Anadolu'da yerleşik hayata yenilerde geçmiş olan göçmenlerin gelirken Anadolu'daki inanç geleneklerini beraberlerinde getirmiş olmaları bir taraftan yaşamlarını kolaylaştırmış öte yandan aralarında dayanışmayı arttırmıştır.

B. Saruhan İli Yönetici ve Aşiretlerinin Adları

Kozluca kazasında bulunan Paşayığit köyü,⁹⁷ Saruhanlı göçerlerin ünlü lideri Paşa Yiğit Bey adına kurulmuştur. Paşayığit köyü II. Bayezid döneminden itibaren tahrirlerde yer almaktadır.⁹⁸

Aynı yörede bulunan Turhanlı köyü Paşa Yiğit Bey'in oğlu Turhan (Turahan) Bey adına kurulmuştur.⁹⁹ Paşa Yiğit gibi bu köy de II. Bayezid döneminden itibaren tahrirlerde yer almışlardır.¹⁰⁰ Adı geçen köylerin yürük teşkilatına dahil olması nüfusun geliş yönünü işaret etmektedir.¹⁰¹

Varna kazasına bağlı Azizlü köyü,¹⁰² Saruhan'daki Azizlü yürüklerinin iskan edildiği köylerden biri idi. Azizlü yürükleri koyun yetiştiriyorlardı. Varna yakınında yerleştikleri

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

köylerinde de koyunculuk yapıyorlardı.¹⁰³

Aynı kazadaki Beştepe köyüne gelince¹⁰⁴ Saruhan'da, Soma'ya bağlı Beştepe mevkiinde bulunan Osman Dede'ye bağlı Naldöken yürükleri yerleşmişti.¹⁰⁵

Korkud¹⁰⁶ köyüne yerleşenler Saruhan ilinin Belen nahiyesinde bulunan Korkud köyü civarında konaklayan Demirci yürüklerinin Korkut Cemaatine mensuptu.

Şahıs isimlerinin verildiği köylere gelince bunlar; Küçük Ahmed, Mihalli Ali Paşa, Kara Yusuf, Uzun İbrahim, Uzun Yusuf, Seydi Hoca, Kara Hüseyin, Hasan Fakih gibi ayırıcı ve tanımlayıcı özellikler taşımaktadır. Çoğu aşiret ileri gelenleri veya savaşçı kimliği öne çıkan fatihlerdi.

C. Su Kaynaklarına Göre Adlandırılan Köyler

Sağ koldaki köylere ad verilirken su kaynaklarına fazlasıyla önem verildiği görülmektedir. Suyun bulunduğu yerler yerleşmek için uygun bulunmuş Yunus Pınarı,¹⁰⁷ Turahan Kuyusu, Mihal Bey Pınarı, Mihalli Ali Paşa,¹⁰⁸ Karagöz Kuyusu, Doğan Kuyusu, Kara Ömer Kuyusu, İdris Kuyusu, Kara Murad Kuyusu, Mihal Bey Pınarı, Bayram Pınarı, Turahan Pınarı, Yunus Pınarı, Karaağaç Pınarı Dere Köyü¹⁰⁹ adlı köyler kurulmuştur. Yeni kurulduğu izlenimi veren köylerde sürgün ve bağcı haneleri bulunmaktadır..¹¹⁰ Ayrıca Dobuca ve Hacı-oğlu Pazarı dolaylarında su kaynakların azlığı bu tercihte rol oynamıştır.

Sonuç

Osmanlı Devleti, Rumeli'ye yerleşme kararıyla geçmiş ve yerli halkla iyi geçinme politikasını uygulayarak halkın Osmanlı'ya meyletmesini sağlamıştır. Süleyman Paşa Gelibolu'ya geçer geçmez Rumeli'de iskan hareketi başlamıştır.

Devletin kuruluşunda etkili olan gaza politikası Rumeli'nin fethinde de devam etmiştir. Gaziler ve aşiret reisleri seferlerde başarılı olup tımar sahibi olarak devlete sürekli hizmet etmeyi amaç edinmiş, pek çoğu bu emeline ulaşmıştır. Gerek gaziler gerek aşiret reisleri ve Osmanlı'ya tabi beyliklerin mensupları XIV. yüzyılda Rumeli'deki seferlere katılırken kahramanca ün yapmanın yanı sıra ekonomik güç elde etmeyi de arzu etmişlerdir.

Rumeli'nin fethinde hizmeti çok büyük olan akıncılar yerleşme konusunda da öncülük etmişlerdir. Rumeli'de hizmet etmek için "İl ve boy" halinde karşı yakaya geçen Akıncılar arasında yerleşenlerin sayısı bir hayli fazladır.

Aynı tarihlerde Anadolu'da bulunan diğer Türkmen Beylikleri gaza ve cihadı ön plana çıkararak siyasal, sosyal ve ekonomik güç kazanmanın peşinde olmuşsa da Türkmen Beylikleri Müslüman komşularına karşı cihad açma şansına sahip olmadıkları için Osmanlı Devleti'nin başarısına ulaşamamışlardır.

Balkanlar'ın fethinde "Toprak ve reaya sultanındır" prensibini ilan eden Osmanlı Devleti yerli feodallere karşı toprağı ve köylü emeğini tımar rejiminin garantisi altına sokmuş, yerel feodallerin yerine merkezi imparatorluk rejimini ihya etmiştir. Balkanlar'da anarşiden bıkmış olan köylüler Osmanlı'nın merkeziyetçi yapısını uygun bulmuşlar ve kısa zamanda benimsemişlerdir.

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

Osmanlıların Balkanlar'da görünmesi ile birlikte Ortodoks halk Papalıkla Macar krallarının Katoliklik propagandasından ve mezhep değiştirmek için yaptıkları baskıdan kurtulmuştur. Devlet, Balkanlar'da Ortodoks kilisesine karşı da koruyucu bir politika gütmüş, Ortodoks kilisesinin bütün ayrıcalıklarını ve hiyerarşisini aynen tanımıştır. Kilise gibi manastırların bağımsızlıklarını Hristiyan devletler döneminde olduğu gibi bırakmış, Hristiyan dinini yok etmek isteyen tutucu bir davranış içine girmemiştir.

Yıldırım Bayezid, Batı Anadolu'daki fetihlerden sonra Rumeli'de iskan politikasını yaygınlaştırmıştır. Saruhan'daki aşiretlerin otorite tanımaz olması ve tuz yasağına uymamaları üzerine bu bölge halkı için sürgün kararı almıştır. Padişah, Saruhan bölgesindeki nüfus yoğunluğunu dikkate alarak, yeni fethedilen bölgenin nüfusunun yerini değiştirme geleneğine uymuş burada oturan yürükleri iskan amacıyla ve sürgün olarak Rumeli'ye geçirmiştir. Sürgünler daha sonra merkezi Pravadı olan sürgün zaimliğine bağlanmıştır.

Rumeli'de Sağ Kol'daki köylerle Saruhan ilindekiler karşılaştırıldığında büyük oranda aynı adı taşıdıkları görülmektedir. Köy adlarını üç başlık altında toplamak mümkün olmaktadır. Birincisi Saruhan'dakilerle aynı baba, dede ve şeyhlerin adını taşıyanlar, ikincisi Saruhan Beyliği'nin ünlülerinin ve aşiretlerin adını taşıyanlar ve son olarak çevre koşullarından ve su kaynaklarından etkilenecek konulan adlardır.

Sağ Kol'da bulunan kazalardan Aydos, Karnabad, Pravadı, Varna, Kozluca ve Hacı-oğlu Pazarı gibi kazalarda Saruhan ilinden gelen göçerlerin yerleştirildiği, köyler arasında baba ve dede ve şeyhler adına kurulmuş çok sayıda köyün bulunduğu tespit edilmiştir. Bunların bazıları Kozluca Baba, Tavşan Baba, Taptık Baba, Hüssam Baba, Şüca Baba, Pir Can Baba (Doğuca), Otman Baba, Sindel Baba adına kurulan köylerdir. Söz konusu zaviyelerin en önemlisi Batova köyü yakınında bulunan Akyazılı zaviyesidir. Halen belirli günlerde Akyazılı'ya mensup Deliorman Türkleri tarafından ziyaret edilen ve kurban töreni düzenlenen Akyazılı türbesi, Gagauz ve Bulgarlar tarafından da Derviş Manastırı olarak tanınmakta ve kutsal sayılmaktadır.

İskanın kökleşmesinde zaviye şeyhleri ile dervişlerinin önemli katkısının yanı sıra olumsuz tarafları da görülmüştür. Batı Anadolu'da ve Deliorman'da eşzamanlı başlatılan Şeyh Bedreddin ile Börklüce ve Torlak Kemal ayaklanmaları Anadolu ile Rumeli arasındaki fikri iletişimin kolaylığından dolayı hızla gelişmiştir. Ayrıca Şeyh Bedreddin'in 1420 tarihinde idam edildiği 111 göz önüne alınırsa Saruhan'dan yapılan sürgünün anılarının geçen 20-25 senede henüz silinmediği açıkça ortadadır. Bu ortamda Şeyh Bedreddin'in Anadolu ve Rumeli'deki müridlerinin bir araya gelmesi çok kolay olmuştur.

İskanın başlıca üç kaynaktan beslendiği tespit edilmiştir. Birincisi; ordu ile birlikte gelenler, ikincisi sürgün olarak gelenler, üçüncüsü ise yürük teşkilatı içinde yer alanlardır. Her üçünde de temel gaye Rumeli'nin nüfuslandırılması ve askeri gücün artırılmasıdır. Ordu ile birlikte gelenler genel ve sancak kanunnamelerindeki maddelere uygun şekilde Rumeli'nin miri arazisine yerleştirilmişler, tımar teşkilatına dahil edilmişlerdir. Ordu için gereken geri hizmet ve destek kuvveti yerli halkın teşkilatlandırılması ve Anadolu'dan, özellikle Batı Anadolu'dan getirilen yürüklerin, Yürük Teşkilatı içinde bir araya getirilmesi suretiyle oluşturulmuştur. Sürgün olarak gelenler ise XVI. yüzyılın sonuna kadar Rumeli'nin iskanında rol oynamışlardır. Anadolu Beylikleri topraklarının Osmanlı topraklarına dahil edilmesi, göçerlerin uyumsuz davranışları ve ayaklanmalar hep sürgün nedeni olmuştur.

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

Devlet iskan hareketi sırasında, göçmenler ne türlü gelmiş olurlarsa olsunlar, onları küçük birimler halinde yerleştirmeyi prensip edinmiştir. Göçerlerin yaşam biçimi buna uygun olduğu için zorluk çekilmemiştir.

Sağ kol kazalarında Karagöz Kuyusu, Doğan Kuyusu, Kara Ömer Kuyusu, İdris Kuyusu, Kara Murad Kuyusu, Mihal Bey Pınarı, Bayram Pınarı, Turahan Pınarı, Yunus Pınarı, Karaağaç Pınarı gibi yeni kurulduğu izlenimi veren köylerde sürgün ve bağcı haneleri bulunmaktadır. Köyler kurulurken suyun bol bulunduğu yerler tercih edilmiştir.

Türklerin Rumeli'ye yerleşmesi ile Anadolu'ya yerleşmesi arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Anadolu'ya gelenler aşiret reislerinin yönlendirmesi ile güvenli bölge arayışı içinde Batı Anadolu'da yerleşmişlerdir. Rumeli'deki iskan ise tamamen devletin denetiminde yapılmıştır. Türkmenler Anadolu'ya, geldiklerinde özellikle Sultanönü Sancağı'nda uzun zaman önce terk edilmiş veya yenilerde boşaltılmış pek çok köyün üzerine yerleşmişler ve buralara Karacahöyük, Yassıhöyük, Değişören, Çukurören gibi köyün eski durumunu ifade eden isimler vermişlerdir. Kuzeydoğu Bulgaristan'daki köyler çoğunlukla yeni kurulduğu için adlarının arasında benzer tanımlara hemen hemen hiç tesadüf edilmemektedir.

Doç. Dr. Halime DOĞRU

Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi / Türkiye

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 9 Sayfa: 165-176

Dipnotlar :

1. Halil İncalcık; "Rumeli" mad. İA.
2. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud (1116-1155) zamanında Anadolu'dan geçen II. Haçlı ordusu, Anadolu'da çok zor koşullarla karşılaşmışlar, özellikle 1147 tarihinde Eskişehir'de sultan Mesut'a yenildikten sonra Anadolu'nun Türklerin ülkesi olduğuna inanmışlardır. Daha geniş bilgi için bkz. Osman Turan, "Mesud I", İA. Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, 3. Baskı, İstanbul 1993, s. 196.
3. Halil İncalcık; a.g.m., Akdes Nimet Kurat ve Rauf Ahmet Hotinli; "Bulgaristan" mad. İA.
4. M. Tayyib Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları", Belleten, C. XX. Ankara 1956, s. 247-285.
5. Mehmet İbşirli; "Osmanlı Devlet Teşkilatı", Osmanlı Devleti ve Medeniyeti, İstanbul 1994, s. 225. İ. Metin Kunt; Sancaktan Eyalete, 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları No 154. s. 26 ve devamı.
6. Halil İncalcık, "Türkler ve Balkanlar", Balkanlar, İstanbul 1993, 934.
7. Dobruca hakkında bkz. Aurel Decei; "Dobruca" mad. İA.
8. İzzeddin Keykavüs hakkında bkz. Osman Turan; "Keykavüs II", mad. İA. İstanbul 1204 yılında IV. Haçlı Seferi'ne çıkan Latinler tarafından işgal edilmişti. İmparatorluk Trabzon, Mora ve İznik şehirleri merkez olmak üzere üçe ayrılıp hayatini sürdürmeğe çalıştı. 1261 yılında Mihail Paleologos Latinleri İstanbul'dan çıkararak Bizans tahtına sahip oldu. Bu konu ile ilgili bkz. Georg Ostrogorsky, Bizans Tarihi, s. 388 ve devamı. Osman Turan; Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 497 ve devamı. Aurel Decei, "Dobruca", İA. a.g.m.
9. Aurel Decei, a.g.m.
10. Franz Babinger; "Sarı Saltuk Dede" mad. İA. Ahmet Yaşar Ocak; "Sarı Saltuk ve Saltukname", Türk Kültürü, S. 197, Türk Kültürü, İstanbul 1979. Evliya Çelebi; Seyahatname, (Rumeli, Sokol ve Edirne), Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1984, s. 75. Zillioğlu Evliya Çelebi; Evliya Çelebi Seyahatnamesi, yay. Tevfik Temel Kuran, Necati Aktaş, Mümin Çevik, İstanbul, 1984, s. 927.
11. Karesi ili hakkında bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Karesi Oğulları" mad. İA. Fuat Köprülü, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Ankara 1984, s. 34.
12. Aurel Decei, a.g.m.

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

13. Polonyalı elçiler ve Ermeni tüccarlar İstanbul'a ulaşmak için bu yolu kullanıyordu. Kuzeyden gelen seyyahlar da bu yolu tercih ediyordu. İngilizler deniz yolu ile Gdansk'a geliyor, kara yolu ile Hamburg veya Varşova'ya gelip oradan L'vov'a ulaşıyorlardı. L'vov, kuzeyden gelen bütün yolların birleşme yeridir. Moskova'dan gelen yol da burada birleşir. Yolcular Dinyester ve Purut nehirlerini geçtikten sonra Yaş şehrine gelip Osmanlı topraklarına girmiş oluyorlardı. Buradan İsakça'ya gelip Tuna nehrini geçip Babadağ'dan Dobruca'ya ulaşıyorlardı.
14. Colin Heywood; Sol Kol, Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699), Editör: Elizabeth A. Zachariadou, İstanbul, 1999, s. 136, 139. Yollar hakkında daha geniş bilgi için bkz. Stephane Yerasimos; Les Voyageurs Dans L'Empire Ottoman (XIV.-XVI. Siècles), Ankara, 1991, Sağ Kol hakkında: s. 56-60, Orta Kol hakkında s. 43-55, Sol Kol; s. 33-42. Osmanlı Devleti yeni yollar yapmamış gerektiği zaman yolları onartmış veya köprüler yaptırmıştır. Bu taş köprülerin genişliği de yollardan farklı değildi. Örneğin Uzunköprü: 5.50 m., Silivri Köprüsü 5.75 m., Babaeski Köprüsü 5.85 m. genişliğinde idi. Bu konu ile ilgili bkz. Rhoads Murphey; "17. yüzyılda Via Egnatia Boyunca Görülen Ticaret Örüntüleri", Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia İstanbul, 1999, s. 198.
15. Tayyib Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti..." s. 250 ve devamı.
16. Mihal-oğulları hakkında bkz. M. Tayyib Gökbilgin; "Mihal-oğulları" mad. İA. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. I, s. 570.
17. Hububat konusunda bkz. Lütfi Güçer; "XVIII. Yüzyılın Ortalarında İstanbul'un İlaresi İçin Luzumlu Hububatın Temini Meselesi", İktisat Fakültesi Mecmuası, S. 1-4, İstanbul, 1950, s. 397-416. Lütfi Güçer; XVI. ve XVII. Asırda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler, İstanbul, 1964. İstanbul'un et tüketimi hakkında bkz. Antony Greenwood, İstanbul's Meat Provisioning, A Study of The Celepkeşan System, (Basılmamış Doktora Tezi) Chicago, 1988. Celepkeşan hakkında bkz. Halime Doğru "Rumeli'de Celepkeşanlar", Bildiri, Türk Tarih Kongresi, 1999.
18. Halil İnalıcık, a.g.m. Metin Kunt, Sancaktan Eyalet. Kanuni zamanında Rumeli Beylerbeyliği'ne bağlı 33 sancak bulunuyordu. Sağ kol üzerinde bulunan, Silistre Sancağı oldukça büyük bir sancak olup Varna, Pravadi, Hacıoğlu Pazarcığı, Kozluca gibi kazaları bulunmaktadır. Katip Çelebi Sağ Kol'da: Vize, Kırk Kilise, Silistre, Niğbolu ve Vidin sancaklarının bulunduğunu belirtmiştir.
19. Halil İnalıcık, "Rumeli" mad. İA. Halil İnalıcık, "Osmanlı Fetih Metotları", Yeni Forum Aylık Siyaset, Kültür Dergisi, C. 12, S. 363, İstanbul 1991, s. 21-25. Halil İnalıcık, "Türkler ve Balkanlar", s. 16. "İstimalet", Yerli Gayrimüslim ahaliye hoşgörülü ve yumuşak davranarak onları kazanmak ve Osmanlı hakimiyet alanını genişletmek anlamında kullanılmaktadır.
20. Halil İnalıcık, "Türkler ve Balkanlar", s. 16.
21. Halil İnalıcık, "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğu'na", Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve vesikalar, Ankara 1954, s. 137-184.
22. Halen Bulgaristan'da: Alaca, İvanovo, Arbanassi, Kilifarevo, Kapinovo, Drayanovo, Şipka, Tranfiguration, Troyan Keremikovski, Drayanovo, Şipka, Bakovo, Rozen, Rila, Zemen, Çerepiş manastırları bulunmaktadır. Bunların çoğu müze olarak faaliyette ise de bir bölümü Osmanlı döneminde olduğu gibi fonksiyonunu devam ettirmektedir. Bunların arasında yer alan Varna'ya 12 km. uzaklıktaki Alaca Manastır 13. yüzyıldan kalma bir yapıdır. Karadeniz'e bakan dik yamacın üzerinde, arkasını kayalığa dayamak suretiyle 3 kat olarak inşa edilmiştir. Halen içinde faal durumda olan bir kilise bulunmaktadır. Rila Manastırı ise Sofya'ya 120 km. uzaklıkta, Rila dağlarının ortasında, 14. yüzyılda yapılmış olup tamamen ayakta. Bulgaristan'ın bağımsızlık hareketi sırasında çok önemli rol oynamıştır. Kütüphanesinde 16.000'den fazla değerli yazma kitap bulunmaktadır.
23. İ. H. Uzunçarşılı, (a.g.e., s. 313) Neşri ve Aşık Paşa-zade'den naklen Ankara savaşında Timur'un yanında bulunan Sırp askerlerinin kahramanca savaştığını, bunun Timur tarafından da takdir edildiğini belirtmiştir.
24. P. Wittekin görüşleri hakkında bkz. Halil İnalıcık, a.g.m. s. 140 ve dipnot 12-13.
25. Devşirme kurumunda dikey aşamanın zararlarına değinen tarihçiler de bulunmaktadır. Bunların arasında Hüseyin Hüsameddin (Amasya Tarihi, İstanbul, 1327-1330) ve İsmail Hami Danişmen başta gelmektedir.
26. Voynuklar hakkında bkz. Yavuz Ercan, Osmanlı İmparatorluğu'nda Bulgarlar ve Voynuklar, Ankara 1986. Martaloslar hakkında bkz. Robert Anhegger, "Martolos" mad. İA. Eflak hakkında bkz. Ömer Lütfi Barkan, XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ziraat Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları, İstanbul, 1943, s. 289, Tırhala Kanunnamesi, s. 325, Semendire Kanunnamesi.
27. Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri 1560 (Refet Yınanç-Mesut Elibüyük Ankara 1983) incelendiğinde sancakta çok sayıda gayrimüslimin oturduğu görülmektedir. Batı Anadolu ve Rumeli ile karşılaştırıldığında zaman Türkçe yer adlarının çok az sayıda olduğu görülmektedir.
28. Bu konu ile ilgili Selçuklular Zamanında Türkiye (Osman Turan, İstanbul 1973) ve Türkiye Tarihinde (Mükrimin Halil Yınanç, İstanbul 1944) geniş bilgi bulunmaktadır.
29. Ali Sevim, Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Ankara, 1989. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, 3. Baskı, Ankara, 1984,

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

30. Genel olarak göçebelik hakkında bkz. Fernand Braudel, Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, İstanbul, 1989, s. 40-53. Anadolu'daki konar göçerlerin hukuki statüleri hakkında bkz. Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı, 2. Baskı, İstanbul, 1987, s. 16 ve devamı. Yusuf Hallaçoğlu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara, 1991, s. 14 ve devamı.
31. Yaya Teşkilatı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Halime Doğru, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaya-Müsellem-Taycı Teşkilat (XV. ve XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağı), İstanbul, 1990, s. 55 ve devamı.
32. Colin İmber, Osmanlı Beyliği, (1300-1389), İstanbul, 1999, s. 68-77). Arapça Gazi sözcüğünün, Türkçe Akıncı sözcüğü ile aynı anlamda kullanıldığını açıklamıştır. Halil İncalcık, ("Osmanlı Tarihi En Çok Saptırılmış, Tek Yanlı Yorumlanmış Tarihtir", Cogito, Osmanlılar Özel Sayısı, S. 19, İstanbul 1999, s. 26.) gaza liderinin, kutsal savaş ve ganimet için etrafına nöker/yoldaşlar toplamasıyla ortaya çıktığını ve nöker/yoldaşların arasında kan bağıının olmasının gerekmediğini, bunların daha ziyade dışarıdan gelen "garipler" olduğunu, uçta savaşan Alp-erenleri harekete geçiren "doyum" akınlarına anlam kazandıran, bir anlamda kutsal ideoloji olduğunu belirtmiştir. Feridun Emercen, "Osmanlı'nın Batı Anadolu Türkmen Beylikleri Fetih Siyaseti: Saruhan Beyliği Örneği", Osmanlı Beyliği (1300-1389), İstanbul, 1999, s. 34-40.) Saruhan ilinden gazaya katılanların doyum akınlarına katıldıkları, ve gaza ruhunu sürdürdüklerini belirtmiştir. Dervişlerin iskan siyasetindeki rolü hakkında bkz. Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", Vakıflar Dergisi, S. 2, İstanbul, 1942, s. 293.
33. Colin İmber, Osmanlı Beyliği, (1300-1389), İstanbul, 1999, s. 68-77). Arapça Gazi sözcüğünün, Türkçe Akıncı sözcüğü ile aynı anlamda kullanıldığını açıklamıştır. Halil İncalcık, ("Osmanlı Tarihi En Çok Saptırılmış, Tek Yanlı Yorumlanmış Tarihtir", Cogito, Osmanlılar Özel Sayısı, s. 19, İstanbul 1999, s. 26.) gaza liderinin, kutsal savaş ve ganimet için etrafına nöker/yoldaşlar toplamasıyla ortaya çıktığını ve nöker/yoldaşların arasında kan bağıının olmasının gerekmediğini, bunların daha ziyade dışarıdan gelen "garipler" olduğunu, uçta savaşan Alp-erenleri harekete geçiren "doyum" akınlarına anlam kazandıran, bir anlamda kutsal ideoloji olduğunu belirtmiştir. Feridun Emercen, "Osmanlı'nın Batı Anadolu Türkmen Beylikleri Fetih Siyaseti: Saruhan Beyliği Örneği", Osmanlı Beyliği (1300-1389), İstanbul, 1999, s. 34-40.) Saruhan ilinden gazaya katılanların doyum akınlarına katıldıkları, ve gaza ruhunu sürdürdüklerini belirtmiştir. Dervişlerin iskan siyasetindeki rolü hakkında bkz. Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", Vakıflar Dergisi, S. 2, İstanbul, 1942, s. 293.
34. Pravadi ve Kozluca kazalarında Balalabanlı, Kutlubey, Paşa Yiğit gibi köylerin varlığı sekban başıların iskana katıldığını açıklamaktadır.
35. Neşri, a.g.e., C I, s. 243.
36. Ahmet Yaşar Ocak, "Zaviye", Vakıflar Dergisi, XII, 1978, s. 247-269. Ahmet Yaşar Ocak- Süreyya Faroqi "Zaviye" mad. İA. Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", Vakıflar Dergisi II, 1942, s. 279-304.
37. Babadağ'da bulunan Sarı Saltuk türbesi hakkında bkz. Machiel Kiel, "The Türbe of Sarı Saltuk at Babadağ-Dobrudja", Studies on the Ottoman Architecture of the Balkans, Hampshire 1990, p. 205-220.
38. Gagauzlar hakkında bkz. Kemal H. Karpat, "Gagauzlar" mad. Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi.
39. İbn-i Batuta; Babadağ'ın Müslüman Türklerin son noktası olduğunu, burada kerametlerine dair söylenceler olan Sarı Saltuk'un türbesi bulunduğunu ve hakkındaki rivayetlerin şeriata uymadığını ilave etmiştir. Uçta Müslümanlık, Hristiyanlık ve Şamanlığın birbiri ile çok yakın ilişki içinde yaşıyor olması Arap gezginin böyle bir izlenim edinmesine neden olmuştur (Zeki Velidi Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul 1946, s. 333.).
40. Zeki Velidi Togan, a.g.e., s. 333 ve devamı.
41. H. A. Gibbons Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Çeviren Ragıp Hulusi, İstanbul, 1928, s. 112'de Latince metinden nakledilmiştir. Münir Aktepe "XIV ve XV. Asırda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskanına Dair", Türkiyat Mecmuası, C. X, İstanbul 1953, s. 299-312.
42. Münir Aktepe, a.g.m., s. 300 ve dipnot 2.
43. Machiel Kiel, "Bulgaristan'da Eski Bir Osmanlı Mimarisinin Bir Yapıtı, Kalugeroovo-Nova Zagora'daki Kıdemli Baba Sultan Bektaşî Tekkesi", Belleten, C. XXXV, S. 137, Ankara, 1971, s. 46, dipnot 4.
44. Neşri, a.g.e., s. 181.
45. Oruç bin Adil, Tevarih-i Al-i Osman, Hannover 1925, s. 24.
46. Çağatay Uluçay, "Saruhanogulları", İA. Feridun Emecen, XVI. asırda Manisa Kazası, Ankara, 1989, s. 20.
47. Aşık Paşa-zade, Aşiki, Tevarih-i Al-i Osman, yay. N. Atsız, Osmanlı Tarihleri, İstanbul, 1940, s. 133. Oruç Bey, Tevarih-i Al-i Osman, Babinger neşri, Hannover, 1925, s. 24.
48. II. Murad zamanında da benzer bir uygulama yapılmış, Osmanlı hizmetine giren Aydın-oğlu Cüneyt Bey Niğbolu Sancakbeyliği'ne atanmıştı (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. I, Ankara 1961, s. 369.).

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

49. Çağatay Uluçay, "Saruhanogulları", mad. İA.
50. Aşık Paşa-zade, a.g.e., s. 141. Neşri, a.g.e., S. 339.
51. Aşık Paşa-zade, a.g.e., s. 142.
52. Feridun Emecen, XVI. Asırda Manisa Kazası, Ankara 1989, s. 20.
53. Ömer Lütfi Barkan "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 15, No 1-4, İstanbul 1953-1954.
54. BOA, Tapu Tahrir Defteri, No 370.
55. BOA, Tapu Tahrir Defteri, H. 890/1485, No 20, s. 27-83. Askeri teşkilat olarak Rumeli'de Yürükler hakkında bkz. M. Tayyib Gökbilgin, Rumeli'de Yürükler, Tatarlar, ve Evlad-ı Fatihan, İstanbul 1957, s. 14.
56. BOA, TD: No 370, s. 438; Sulu köyü maa Güne Arslan Mezraası; 14 hane sürgün.
57. "Rivayettir ki Saruhan ilinde göçer-evler var idi. Menemen ovasında kışlarlar idi. Ol iklimde tuz yasağı vardı. Anlar o yasağı tutmazlar idi. Hünkara bildürdiler. Bayezid Han dahi oğlu Ertuğrul'a haber gönderüb, Menemen ovasında ne kadar göçer evler varise onarı zapt idüb, kullarına ısmarla ki, tamam sürüb Filibe ovasına göçüre. Pes Ertuğrul dahi atası emrine imtisal edüp, bi-kusur ol göçerevleri Filibe ovasına gönderdi, getürdüler, Filibe yöresine kondurdular. Şimdi Filibe yöresi külli anlardır" (Neşri, a.g.e., s. 339).
58. Tuz tekeli, tuzun taşınması sırasında da gündeme gelmiştir. Karesi ilinde bulunan Kızılca Tuzla'nın tuzlarını taşımakla görevli olan Karaburun, Edremit ve Kızılcaadağ aşiretleri de zaman zaman anlaşmazlığa düşmüşler, onların da yerleri ve görevleri değiştirilmiştir. Bu konu hakkında bkz. Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 13-14, S. 1-4, s. 62 ve dip not 34.
59. Varna kazasında bazı köylerde oturan sürgün haneler: (BOA, TD No 370); Mihal Bey Pınarı: 7 hane, (s. 414), Kara Murad Pınarı: 6 Hane (s. 426), Kara Balınam-ı diğer İdris: 9 hane (s. 426), Kara Murad Kuyusu: İmam ve 4 hane (s. 427), Osman Pınarı: 5 hane (s. 438), Sulu Köyü maa Güne Arslan Mezraası: 14 hane (s. 438), Akıncı: 5 hane (s. 438), Orta Köy maa Esedlü 17 hane (s. 440), Beyce Köy nam-ı diğer Kara Mustafa: 6 hane (s. 443), Kozluca: 3 hane (s. 3 hane).
60. Ömer Lütfi Barkan, "Sürgünler", s. 225. Bu bilginin BOA, TTD, No 370, s. 242'de bulunduğu açıklanmıştır. Bu defter sancak, kent, kasaba ve köyler hakkında verdiği bilgilerle Rumeli'nin haritası niteliğindedir.
61. BOA, Tapu Tahrir Defteri, No 370, s. 380. Ömer Lütfi Barkan, Kanunlar, s. 274.
62. M. Kiel, Urban "Development in Bulgaria in the Turkish Period: The Place of Turkish Arhitecture in the Process", International Journal of Turkish Studies, Vol. 4, No 2, 1989, s. 100, not 41.
63. Ömer Turan, The Turkish Minority In Bulgaria, Ankara, 1998, Tablo 4. 1880'de Varna'da Türkler %36.26, Bulgarlar %27.34 nüfus bulunurken bu oran 1910'da %10.70 Türk, %59.02 Bulgar oranı ile yer değiştirmiştir.
64. Askeri teşkilat olarak Rumeli'de Yürükler hakkında bkz. M. Tayyib Gökbilgin, Rumeli'de Yürükler, Tatarlar, ve Evlad-ı Fatihan, İstanbul, 1957. Sema Altun, XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Rumeli Yürükleri ve Naldöken Grubu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 1999.
65. Saruhan Sancağı'nda taşkınlık nedeniyle tarım yapılamadığı, sağlık sorunları başladığı için halkın köyleri boşalttığı anlaşılmaktadır. 1531 sayımında sancakta çok sayıda köy boş görünmektedir. Su basması nedeniyle boşalan köyler hakkında bkz. Feridun Emecen, XVI. Asırda Manisa Kazası, Ankara, 1989, s. 158-221.
66. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. I, s. 363. Şeyh Bedreddin ve Batı Anadolu'daki ayaklanma hakkında bkz. Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15 ve 17. Yüzyıllar), İstanbul 1998, s. 136-200.
67. Şah Kulu ayaklanması için bkz. Şehabeddin Tekindağ, "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, C. I, S. 3, İstanbul, 1967.
68. Saruhan bölgesinde suhte ve celali olayları hakkında bkz. Çağatay Uluçay, XVII. asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul, 1944.
69. Aksaraylı Kerimüddin Mahmud, Selçuki Devletleri Tarihi, çev. M. N. Gençosman, Ankara, 1943, s. 252.
70. BOA, Maliye Nezareti, Kozluca Temettuat Defteri (MNTD) No 12 122, s. 2-66. Celepkeşanlar hakkında bkz. BOA, Maliyeden Müdevver Defter (MMD) No 1614, Pravadı kazası, s. 39. BOA, MMD. No 5567, s. 177. Yürükler hakkında bkz. S. Altun, a.g.e., s. 291, 291, 300 ve 350. Listeler hazırlanırken BOA, TTD. 707, 685 ve 616 numaralı defterler kullanılmıştır. Seraske, eşkinci ve yamaklar ayrı ayrı verilmiştir.
71. S. Altun, a.g.e., Naldöken Yürükleri, s. 309.
72. Slavka Draganova, A Quantitative Analysis Of Sheep-Breeding In Bulgarian Lands Under Ottoman Domination From The Middle Of The XIX C. To The Liberation. Sofia 1993, s. 62.

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

73. F. Emecen, a.g.e., s. 116. Kozluca mezrası; s. 175, Kozluca köyü; 209 ve 217. İbrahim Gökçen, Tarihte Saruhan Köyleri, İstanbul 1950, s. 42.
74. F. Emecen, a.g.e., s. 303.
75. Ömer Lütfi Barkan, "İstila Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", Vakıflar Dergisi, C II, Ankara 1942.
76. Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sufilik: Kalenderiler, (XIV-XVII. Yüzyıllar), Ankara 1992, s. 99. Halil İnalçık, "Derviş And Sultan: An Analysis Of The Ottman Baba Vilayetnamesi", Manifestations of Sainthood In Islam, İstanbul 1993, s. 209-223.
77. Saruhan'da, Palamud nahiyesinde bulunan Adil-Obası köyünde ve Osmancalu köyünde Osman Dede yatırırları bulunmaktadır. Köylerde buralara kurban kesilip yağmur duasına çıkılmaktadır. F. Emecen, s. 183, 219.).
78. A. Y. Ocak, a.g.e., s. 100.
79. A. Y. Ocak, a.g.e., s. 101.
80. Evliya Çelebi, Seyahatname, Haz. İsmet Parmaksızoglu, Ankara,1984, s. 62.
81. Bayramiye Melamiliğine göre kutb; "Ruh-ı Muhammedi'dir", Allah'ın tecelligahıdır. Allah ona bütün sıfatları ile vasıtasız olarak tecelli ettiğinden, her zaman ve mekanda dilediği şekil ile görünür. Bu konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler, (15 -17. yüzyıllar) İstanbul 1998, 264 ve devamı.
82. Semavi Eyice, "Varna ile Balçık Arasında Akyazılı Sultan Tekkesi", Belleten, C. XXXI, S, 124, Ankara, 1967, s. 558. Kamil Dürüst, "Varna'da Akyazılı Sultan Tekkesi", Vakıflar Dergisi, C. XX.
83. Ahmet Refik, "Osmanlı Devrinde Rafızilik ve Bektaşilik", Darü'l Fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, S. VIII, İstanbul, 1932, s. 37.
84. BOA, Cevdet Evkaf/II, No 13 680, 29 S. 1243/1828.
85. F. Emecen, a.g.e., s. 197, 274.
86. A. Y. Ocak, a.g.e., s. 97.
87. A. Y. Ocak, a.g.e., s. 98. Aslanbeyli köyünde bulunan ve Nevzat Dede'nin sorumluluğunda olan Şeyh Şücaüddin imareti belli günlerde, özellikle hıdrellezde yoğunluğu her yıl artan sayıda kişi tarafından ziyaret edilmekte kurban töreni düzenlenmektedir. Birsüre önce Nevzat Dede Bulgaristan'a gidip Otman Baba tekkesinde cem töreni düzenlemiştir. (Nevzat Dede'den alınan bilgi).
88. BOA, TD, No 771. BOA, KK, MK, No 2591, s. S. 36. BOA, MN TD, No 12122, s. 106-116. 1845 sayımında köyde 17 hane Müslim, 17 hane gayrimüslim yazılmıştı.
89. BOA, MD, No 1614, s. 45. T. Gökbilgin, a.g.e., s. 107, 157.
90. M. Çavuş, a.g.m., s. 171.
91. Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre ve Tasavvuf, İstanbul, 1961.
92. A. Y. Ocak, a.g.e., s. 74.
93. BOA, MD, No 1614, s. 21. Tuncer Baykara, Vakıflar Dergisi, C. XX, Ankara 1988, s. 413. İbrahim Gökçen, a.g.e., s. 54.
94. 6. Tuna Salnamesi, s. 289.
95. T. Gökbilgin, a.g.e., s. 162.
96. İbrahim Gökçen, a.g.e., s. 60.
97. BOA, MNTD: No 12 122, s. 522-539.
98. BOA, TTD. No 20. BOA, TTD, No 771, s. 44 ve devamı. Aşık Paşa-zade, a.g.e., s. 134.
99. 6. Tuna Salnamesi, 1290/1874, s. 249.
100. BOA, TTD, No 20. BOA, TTD, No 44.
101. Tayyib Gökbilgin, a.g.e., s 157. S. Altunan, a.g.e. s. 281, 301.
102. 6. Tuna Salnamesi, s. 285.
103. Azizlü yürüklerinin koyun yetiştirilmesi hakkında bkz. F. Emecen, a.g.e., s. 266. BOA, MN TD, No 12 122, s. 314-332.
104. İbrahim Gökçen, a.g.e., s. 63. F. Emecen, a.g.e., s. 219.
105. BOA. MNTD. No 12 122, s. 490-499.

OSMANLI DEVLETİ'NİN RUMELİ'DE FETİH VE İSKAN SİYASETİ

106. BOA, MN TD, No 12 122, s. 272-290. BOA, MD, No 1614, s. 39.
107. BOA, TTD. No 370, s. 420, 418.
108. BOA, KK. No 12 591, s. 30 B. BOA, TD, No 370, s. 422, Paşa Deresi.
109. BOA, TD, No 370, s. 418, 422, 423.
110. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. I, Ankara 1961, s. 365.